

KS. PIOTR WIŚNIEWSKI

REPERTUAR LITURGICZNO-MUZYCZNY
W RĘKOPIŚMIENNYM GRADUALE KARMELITAŃSKIM (B.S.)
Z OBÓR

LITURGICAL-MUSICAL REPERTOIRE
IN THE MANUSCRIPT OF THE CARMELITE GRADUAL FROM OBORY

Abstract. The article presents the content of the Carmelite gradual from Obory. Having compared the repertoire of the Carmelite book with the Roman gradual, it can be stated that the Carmelite mass liturgy comprises a bit different compositions. Only eight of the formularies *proprium de tempore* contain complete or almost complete sets of songs. Undoubtedly, choosing songs for the formularies of the liturgical days in such a selective way indicates that the codex served mainly a particular performer and that this gradual contains only some songs chosen from a different (complete) codex for a cantor. Out of 278 songs in the codex of Obory (including psalms and verses) 235 are the same as in the Roman gradual. Some of the song sets follow the tradition, while other sets do not. This kind of lability in dealing with the liturgical repertoire in relation to the Roman tradition implies that the book was created exclusively for the local monastery.

Key words: Carmelite gradual; Roman gradual; mass liturgy; liturgical-musical repertoire.

Graduał jest księgą liturgiczną zawierającą śpiewy *ordinarium* i *proprium missae* na cały rok kościelny. W jego skład wchodziły również zbiory sekwencji wykonywane w szczególności uroczyste święta. Zasób graduału zmienił się jednak wraz z rozwojem liturgii. Dziś trudno z całą pewnością stwierdzić, które ze śpiewów należały do pierwotnego repertuaru, a które powstały w późniejszym czasie. Dzięki podjętym studiom najstarszych ręk-

---

Ks. dr hab. PIOTR WIŚNIEWSKI – kierownik Katedry Polifonii Religijnej, Instytut Muzykologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji – e-mail: wisniewskipiotr@op.pl

Rev. Prof. PIOTR WIŚNIEWSKI – Head of the Department of Religious Polyphony, Institute of Musicology, The John Paul II Catholic University of Lublin; address for correspondence – e-mail: wisniewskipiotr@op.pl

pisów z VIII-IX wieku i opublikowaniu ich zawartości przez René-Jeana Hesberta¹ możemy jedynie wskazać, które z używanych kompozycji należą do starego, a które do nowego repertuaru. Niewątpliwie rozwój *ordinarium* i *proprium missae* równocześnie w różnych ośrodkach kościelnych spowodował wytworzenie się tradycji lokalnych². Przedmiotem niniejszego studium jest syntetyczne omówienie zawartości rękopiśmiennego graduału karmelitańskiego z Obór³ (incipit: *alleluia et omnes*) i jego komparatystyka z graduałem rzymskim.

1. WYKAZ ZAWARTOŚCI

Już pobieżna analiza kodeksu oborskiego pozwala stwierdzić, że jego zawartość nie odpowiada w pełni kryteriom przypisywanym tego rodzaju księgom w powszechnie używanej terminologii muzykologicznej. Badana księga nie zawiera bowiem śpiewów *ordinarium missae*, a schematy mszalne *proprium de tempore* i *proprium de sanctis* w przeważającej mierze są niekompletne. Poniżej w tabeli przedstawiamy szczegółowy wykaz zawartości graduału oraz, dla porównania, wskazujemy na jego odrębności w stosunku do tradycji rzymskiej

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMEITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
brak s. 1-2	Ant. <i>Vidi aquam</i> (brak początku) v. <i>Confitemini Domino</i>	
Dominica I Adventus	Intr. <i>Ad te levavi animam meam</i> Ps. <i>Vias tuas Domine</i> Gr. <i>Universi qui te expectant</i> v. <i>Vias tuas Domine</i> All.v. <i>Ostende nobis</i> Off. <i>Ad te levavi animam meam</i> Comm. <i>Dominus dabit benignitatem</i>	
Dominica II Adventus	Intr. <i>Populus Sion ecce Dominus</i> Ps. <i>Qui regis Israel</i>	

¹ *Antiphonale missarum. Sextuplex*, ed. René-Jean Hesbert, Bruxelles: Vromant et Cie 1935.

² Tadeusz MACIEJEWSKI, *Graduał karmelitański z 1644 roku o. Stanisława ze Stolca*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1976, s. 53-54.

³ Zob. Piotr WIŚNIEWSKI, *Muzykalia z klasztoru oo. karmelitów w Oborach (Źródła do badań lacińskiej monodii liturgicznej)*, w: *Dziedzictwo Kulturowe po Skasowanych Klasztorach* (w druku).

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMELITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
	Gr. <i>Ex Sion species</i> v. <i>Congregate illi sanctos</i> All.v. <i>Laetatus sum</i> Off. <i>Deus tu convertens vivificabis</i> Comm. <i>Ierusalem surge</i>	
Dominica III Adventus	Intr. <i>Gaudete in Domino semper</i> Ps. <i>Benedixisti Domine</i> All.v. <i>Excita Domine</i>	Intr. <i>Rorate coeli desuper</i>
Dominica IV Adventus	Intr. <i>Memento nostri Domine</i>	
In Nativitate Domini	Ad II Missam Intr. <i>Lux fulgebit hodie</i> Ps. <i>Dominus regnavit</i> All.v. <i>Dominus regnavit</i> Ad III Missam Intr. <i>Puer natus est</i> Ps. <i>Cantate Domino</i> All.v. <i>Dies sanctificatus illuxit</i>	
In Festo Sancti Stephani	Intr. <i>Sederunt principes</i> Ps. <i>Beati immaculati</i> All.v. <i>Video caelos apertos</i>	Intr. <i>Etenim sederunt principes</i>
In Festo Sancti Ioannis Evangelistae	All.v. <i>Hic est discipulus</i>	
In Festo Sanctorum Innocentium	Intr. <i>Ex ore infantium Deus</i> Ps. <i>Domine Dominus</i> All.v. <i>Sub throno Dei</i>	All.v. <i>Laudate pueri</i>
Dominica infra octavam	Intr. <i>Dum medium silentium</i> Ps. <i>Dominus regnavit</i>	
In circumcissione Domini	All.v. <i>Multifariae olim Deus</i>	
In Epiphania Domini	Intr. <i>Ecce advenit dominator</i> Ps. <i>Deus iudicium</i> All.v. <i>Vidimus stellam</i>	

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMEITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
Dominica infra octavam	Intr. <i>In excelso throno</i> Ps. <i>Iubilate Deo</i> All.v. <i>Iubilate Deo</i>	
Dominica I post octavam Epiphaniae (In Festo Nominis Iesu)	Intr. <i>In nomine Iesu</i> Ps. <i>Domine Dominus noster</i> All.v. <i>Exaltabo te Deus</i>	All.v. <i>Laudem Domini</i>
Dominica 2-5 post octavam Epiphaniae	Intr. <i>Adorare Dominum omnes angeli</i> Ps. <i>Dominus regnavit</i> All.v. <i>Laudate Dominum</i>	
Dominica Septuagesimae	Intr. <i>Circumdederunt me</i> Ps. <i>Diligam te Domine</i> Tr. <i>De profundis clamavi</i>	
Dominica Sexagesimae	Intr. <i>Exurge quare obdormis</i> Ps. <i>Deus auribus</i> Tr. <i>Commovisti Domine</i>	
Dominica Quinquagesimae	Intr. <i>Esto mihi in Deum</i> Ps. <i>In te Domine speravi</i> Tr. <i>Iubilate Deo</i>	
Feria IV Cinerum	Intr. <i>Misereris omnium Domine</i> Ps. <i>Miserere mei</i> Gr. <i>Miserere mei Deus</i> v. <i>Misit de caelo</i> Tr. <i>Domine non secundum</i> Off. <i>Exaltabo te Domine</i> Comm. <i>Qui meditabitur in lege</i>	
Dominica I Quadragesimae	Intr. <i>Invocabit me et ego exaudiam</i> Ps. <i>Qui habitat in adiutorio</i> Gr. <i>Angelis suis Deus</i> v. <i>In manibus portabunt te</i> Tr. <i>Qui habitat in adiutorio</i> Off. <i>Scapulis suis</i> Comm. <i>Scapulis suis</i>	
Dominica II Quadragesimae	Intr. <i>Reminiscere miserationum tuarum</i> Ps. <i>Ad te Domine levavi</i> Gr. <i>De necessitatibus meis</i>	Gr. <i>tribulationes cordis mei</i>

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMELITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
	v. <i>Ad te Domine levavi</i> Tr. <i>Dixit Dominus mulieri</i> Off. <i>Meditabor in mandatis tuis</i> Comm. <i>Intellige clamorem meum</i>	Tr. <i>Confitemini Domino</i>
Dominica III Quadragesimae	Intr. <i>Oculi mei semper ad Dominum</i> Ps. <i>Ad te Domine levavi</i> Gr. <i>Exsurge Domine</i> v. <i>Miserere nobis Domine</i> Off. <i>Iustitiae Domini</i> Comm. <i>Passer invenit sibi domum</i>	v. <i>In convertendo inimicum</i>
Dominica IV Quadragesimae	Intr. <i>Laetare Ierusalem</i> Ps. <i>Laetatus sum</i> Tr. <i>Qui confidunt in Domino</i>	
Dominica Passionis	Intr. <i>Iudocame Deus</i> Ps. <i>Emitte lucem tuam</i> Gr. <i>Eripe me Domine</i> v. <i>Liberator meus</i> Tr. <i>Saepe ex pugnaverunt</i> Off. <i>Confitebor tibi Domine</i> Comm. <i>Hoc est corpus meum</i>	Comm. <i>Hoc corpus quod pro vobis tradetur</i>
Dominica Palmarum	Intr. <i>Domine ne longe facias</i> Ps. <i>Deus Deus meus respice</i> Gr. <i>Tenuisti manum dexteram</i> Tr. <i>Deus Deus meus respice</i> Off. <i>Imperium expectavit</i> Comm. <i>Pater si non potest</i>	
Ad Cena Domini	Gr. <i>Christus factus est pro nobis</i> v. <i>Propter quod</i> Off. <i>Dextera Domini fecit</i>	
In Parasceve	<i>Sanctus Deus sanctus fortis</i>	
Sabbatho Sancto	All.v. <i>Confitemini Domino</i> Tr. <i>Laudate Dominum omnes gentes</i> (Vesp.) Alleluia. Ad Magnificat: <i>Vespere autem sabbathi</i>	

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMEŁITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
Dominica Resurrectionis	Intr. <i>Resurrexi et adhuc tecum</i> Ps. <i>Domine probasti me</i> Prosa: <i>Victime paschali laudes</i>	
Feria II Paschalis	Intr. <i>Introduxit vos Dominus</i> Ps. <i>Confitemini Domino</i>	
Feria III Paschalis	Intr. <i>Aqua sapientiae</i> Ps. <i>Confitemini Domino</i>	
Feria IV Paschalis	Intr. <i>Venite benedicti Patris mei</i> Ps. <i>Confitemini Domino</i>	Ps. <i>Cantate Domino</i>
Feria V Paschalis	Intr. <i>Victricem manum tuam</i> Ps. <i>Confitemini Domino</i>	Ps. <i>Cantate Domino</i>
Feria VI Paschalis	Intr. <i>Eduxit eos Dominus</i> Ps. <i>Attendite popule meus</i>	
Sabbatho	Intr. <i>Eduxit Dominus populum suum</i> Ps. <i>Confitemini Domino</i>	
Dominica in Albis	Intr. <i>Quasi modo geniti infantes</i> Ps. <i>Exsultate Deo</i>	
Dominica II post Pascha	Intr. <i>Misericordia Domini</i> Ps. <i>Exsultate iusti</i> All.v. <i>Angelus Domini descendit</i>	All.v. <i>Cognoverunt discipuli</i>
Dominica III post Pascha (Patrocinium Sancti Iosephi)	Intr. <i>De ventre matris meae</i> Ps. <i>Qui regis Israel</i>	Intr. <i>Iubilare Deo omnis terra</i> Ps. <i>Dicite Deus</i>
Dominica IV post Pascha	Intr. <i>Cantate Domino canticum novum</i> Ps. <i>Salvavit sibi</i>	
Dominica V post Pascha	Intr. <i>Vocem iucunditatis</i> Ps. <i>Iubilare Deo</i>	
In Ascensione Domini	Intr. <i>Viri galilaei</i> Ps. <i>Omnes gentes</i> All.v. <i>Ascendens Christus</i>	

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMELITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
Dominica infra Ascensionis	Intr. <i>Exaudi Domine vocem meam</i> Ps. <i>Dominus illuminatio</i> All.v. <i>Non relinquam vos orphanos</i>	
In Festo Pentecostes	Intr. <i>Spiritus Domini replevit orbem</i> Ps. <i>Exurgat Deus</i> Prosa: <i>Veni Sancte Spiritus</i>	
Feria III post Pentecostes	Intr. <i>Accipite iucunditatem</i> Ps. <i>Attendite popule meus</i>	
Feria IV post Pentecostes	Intr. <i>Deus cum egrederis</i> Ps. <i>Exurgat Deus</i>	
Feria V post Pentecostes	Intr. <i>Repleatur os meum</i> Ps. <i>In te Domine speravi</i>	
Sabbatho (Pentecostes)	Intr. <i>Charitas Dei diffusa est</i> Ps. <i>Domine Deus</i>	Ps. <i>Benedic anima mea</i>
In Festo SS. Trinitatis	Intr. <i>Benedic sit sancta Trinitas</i> Ps. <i>Domine Dominus noster</i> All.v. <i>Benedictus es Domine</i>	
In Festo Corporis Christi	Intr. <i>Cibavit eos</i> Ps. <i>Exultate Deo</i> Prosa: <i>Lauda Sion Salvatorem</i>	
Dominica II post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Factus est Dominus</i> Ps. <i>Diligam te Domine</i> All.v. <i>Domine Deus salutis</i>	All.v. <i>Domine Deus meus</i>
Dominica III post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Respice in me et miserere mei</i> Ps. <i>Ad te Domine clamabo</i> All.v. <i>In te Domine speravi</i>	All.v. <i>Deum iudex iustus</i>
Dominica IV post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Omnes gentes plaudite</i> Ps. <i>Subiecit populos</i> All.v. <i>Magnus Dominus</i>	Intr. <i>Dominus illuminatio mea</i> Ps. <i>Si consistant</i> All.v. <i>Deus qui sedes</i>
(brak s. 113-38)		

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMEITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
Dominica VIII post Sanct-Trinitatem (octava)	All.v. <i>Eripe me de inimicis</i>	All.v. <i>Magnus Dominus</i>
Dominica IX post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Ecce Deus adiutor me</i> Ps. <i>Deus in nomine tuo</i> All.v. <i>Te decet hymnus</i>	All.v. <i>Eripe me</i>
Dominica X post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Dum clamarem ad Dominum</i> Ps. <i>Exaudi Deus</i> All.v. <i>Attendite popule</i>	All.v. <i>Te decet hymnus</i>
Dominica XI post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Deus in loco sancto suo</i> Ps. <i>Exurgat Deus</i> All.v. <i>Exultate Deo</i>	
Dominica XII post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Deus in adiutorium meum</i> Ps. <i>Avertantur retrorsum</i>	
Dominica XIII post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Respice Domine in testamentum</i> Ps. <i>Ut quid Deus</i> All.v. <i>Domine refugium</i>	
Dominica XIV post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Protector noster aspice Deus</i> Ps. <i>Quam dilecta</i> All.v. <i>Venite exulte meus</i>	
Dominica XV post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Inclina Domine</i> Ps. <i>Laetifica animam</i> All.v. <i>Quoniam Deus magnus</i>	
Dominica XVI post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Miserere mei Domine</i> Ps. <i>Inclina Domine</i> All.v. <i>Domine exaudi orationem</i>	All.v. <i>Cantate Domino</i>
Dominica XVII post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Iustus es Domine</i> Ps. <i>Beati immaculati</i> All.v. <i>Confitemini Domino</i>	All.v. <i>Domine exaudi orationem meam</i>
Dominica XVIII post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Da pacem Domine</i> Ps. <i>Laetatus sum</i> All.v. <i>Qui timebunt Dominum</i>	All.v. <i>Timebunt gentes</i>

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMELITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
Dominica XIX post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Salus populi ego</i> Ps. <i>Attendite popule</i>	
Dominica XX post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Omnia quae fecisti Domine</i> Ps. <i>Magnus Dominus</i> All.v. <i>Qui confidunt</i>	Ps. <i>Beati immaculati</i> All.v. <i>Paratum cor meum</i>
Dominica XXI post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>In voluntate tua Domine</i> Ps. <i>Beati immaculati</i> All.v. <i>De profundis clamavi</i>	All.v. <i>In exitu Israel</i>
Dominica XXII post Sanctissimam Trinitatem	Intr. <i>Si iniquitates observaveris</i> Ps. <i>De profundis clamavi</i>	
(brak kart)		
<u>PROPRIUM SANCTORUM</u>		
In Festo Conceptionis B.M.V.	Intr. <i>Gaudeamus omnes in Domino</i> Ps. <i>Eruclavit cor meum</i> All.v. <i>Conceptio gloriosae Virginis</i>	Ps. <i>Exaltabo te Domine</i> All.v. <i>Tota pulchra es Maria</i>
<u>Festa Januarii</u>		
In Festo Cathedrae S. Petri Apostoli	All.v. <i>Tu es Petrus et super</i> Tr. <i>Tu es Petrus et super</i>	
In Conversione S. Pauli Apostoli	Intr. <i>Laetetur omnes in Domino</i> Ps. <i>Domine probasti</i> All.v. <i>Magnus sanctus Paulus</i> Tr. <i>Tu es vas electionis</i>	Intr. <i>Scio cui credidi</i>
<u>Festa Februarii</u>		
In Festo Purificationis B.M.V.	Intr. <i>Suscepimus Deus misericordiam tuam</i> Ps. <i>Magnus Dominus et laudabilis</i> All.v. <i>Adorabo ad templum</i> Tr. <i>Gaude Maria Virgo</i>	All.v. <i>Senex puerum</i> Tr. <i>Nunc dimittis</i>
In Festo S. Mathiae Apostoli	Tr. <i>Coeli enarrant gloriam Dei</i>	
In Festo S. Gabrielis Archangeli	Intr. <i>Ab exordio precum tuarum</i> Ps. <i>Exurgat Deus</i>	

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMEITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
In Festo S. Ioachim	Intr. <i>Dispersit dedit pauperibus</i> Ps. <i>Beatus vir qui timet</i> Tr. <i>Beatus vir qui timet</i>	
In Festo Annuntiationis B.M.V.	Intr. <i>Rorate caeli desuper</i> Ps. <i>Caeli enarrant</i> Tr. <i>Ave Maria gratia plena</i>	Intr. <i>Vultum tuum</i> Tr. <i>Audi filia</i>
<u>Festa Aprilis</u> (Patrocinium S. Ioseph Dominica III post Pascha)		
In Festo Coronae Domini	All.v. <i>Tibi gloria hosanna</i>	
In Festo S. Marci	All.v. <i>Non ne cor nostrum</i>	
<u>Festa Maii</u>		
In Festo SS. Philippi et Iacobi App.	Intr. <i>Exclamaverunt ad te Domine</i> Ps. <i>Exultate iusti</i> All.v. <i>In die resurrectionis</i>	All.v. <i>Tanto tempore</i>
In Festo S. Crucis	Intr. <i>Nos autem gloriari</i> Ps. <i>Deus misereatur nostri</i> All.v. <i>Dulce lignum</i>	All.v. <i>Dicite in gentibus</i>
In Festo S. Philippi Nerii	Intr. <i>Charitas Dei diffusa est</i> Ps. <i>Benedic anima mea</i> All.v. <i>De excelso misi</i>	
In Festo S. Elisei	Intr. <i>Requievit spiritus Eliae</i> Ps. <i>Exaltabo te Domine</i> All.v. <i>Quis potest similiter</i>	
In Festo S. Mariae Magdalenae	All.v. <i>Haec est illa Maria</i> All.v. <i>Solve iubente Deo</i>	
In Transfiguratione Domini Nostri Ihesu Christi	Intr. <i>Illuxerunt coruscationes tuae</i> Ps. <i>Quam dilecta tabernacula tua</i> All.v. <i>Candor est lucis</i>	
In Festo S. Alberti	All.v. <i>Te rogamus o Pater... Carmeli</i>	Brak

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMELITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
In Festo S. Laurentii	Intr. <i>Confessio et pulchritudo</i> Ps. <i>Cantate Domino</i> All.v. <i>Levita Laurentius</i>	
In Assumptione B.M.V.	All.v. <i>Hodie Maria Virgo</i>	All.v. <i>Assumpta est Maria</i>
Infra Octavam	All.v. <i>Assumpta est Maria</i>	
In Octava S. Laurentii	Intr. <i>Probasti Domine cor meum</i> Ps. <i>Exaudi Domine</i>	
In Octav. Assumptionis B.M.V.	All.v. <i>Assumpta est Maria</i>	
In decol. S. Ioannis Bapt.	All.v. <i>Misso Herodes</i>	
In Festo Nominis Mariae (brak kart)	All.v. <i>Tu gloria</i>	
In Festo S. Martini Episcopi	All.v. <i>Hic Martinus pauper</i>	
In Festo Omnium Sancto- rum	All.v. <i>Venite ad me omnes</i>	
In Festo S. Adrea Ap.	All.v. <i>Dilexit Andream</i>	
In Communi Apostolorum	Intr. <i>Mihi autem nimis</i> Ps. <i>Domine probasti</i> All.v. <i>Nos vos me elegistis</i>	
In Commune Unius Mar- tiris Pontificis	Intr. <i>Statuit et Dominus testamentum</i> Ps. ... <i>coronam</i> All.v. <i>Iustus germinabit</i> Tr. <i>Dictum afferatis et fructus</i>	Ps. <i>Memento Domine David</i> All.v. <i>Tu es sacerdos</i> Tr. <i>Desiderium animae</i>
Alia Missa	Intr. <i>Sacerdotes Dei benedicite</i> Ps. <i>Benedicite omnia opera</i> All.v. <i>Beatus vir</i>	All.v. <i>Hic est sacerdos</i>
De eodem Communi	Intr. <i>Laetabitur iustus</i> All.v. <i>Laetabitur iustus</i>	All.v. <i>Qui sequitur me</i>

DZIEŃ LITURGICZNY	GRADUAŁ KARMEITAŃSKI	GRADUAŁ RZYMSKI
De eodem Communi	Intr. <i>In virtute tua Domine</i> All.v. <i>Posuisti Domine</i>	
Tempore Paschale		
(brak kart)		

W świetle powyższego porównania widać, że karmelitańska liturgia mszalna wykazuje pewne odrębności w doborze poszczególnych kompozycji w stosunku do graduału rzymskiego. Omówimy je kolejno odnosząc się do poszczególnych śpiewów.

2. CHARAKTERYSTYKA FORMULARZY

Księga oborska zawiera, zgodnie z jej podziałem na dwie części, formularze *proprium de tempore* i *proprium de sanctis*.

Część *proprium de tempore* obejmuje śpiewy niedzielne i świąteczne uporządkowane według roku liturgicznego, który w graduałach rozpoczyna się I niedzielą Adwentu, a kończy XXIII lub XXIV niedzielą po Zesłaniu Ducha Św. Z uwagi na fakt zmiennej daty obchodu Wielkanocy formularz XXIII niedzieli (*Dicit Dominus*) był powtarzany w XXIV (*Post Pentecosten*). Zmianie ulegały jedynie wersety *alleluia*⁴. Z uwagi na brak kart w tym miejscu nie możemy stwierdzić, jak wyglądało to w badanym manuskrypcie.

Omawiana część kodeksu przekazuje łącznie 68 formularzy mszalnych o różnym stopniu zawartości, w tym 45 niedzielnych. Oprócz formularzy niedzielnych graduał karmelitański zawiera także formularz na Środę Popielcową, formularze na wszystkie dni w oktawie Zmartwychwstania Pańskiego, formularz na Wniebowstąpienie Pańskie, 4 formularze oktawy Zesłania Ducha Świętego, wybrane śpiewy na Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę. Po formularzach mszalnych na Narodzenie Pańskie umieszczone zostały kolejno formularze o świętych w oktawie Narodzenia Pańskiego: św. Szczepan, św. Jan Ewangelista, św. Młodziankowie i formularz na Objawienie Pańskie.

⁴ Jerzy NOREL, *Graduał franciszkański z Płocka. Studium źródłoznawcze*, Kraków: Ośrodek Studiów Franciszkańskich 2007, s. 125; Jerzy PIKULIK, *Polskie graduały średniowieczne*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2001, s. 17.

wienie Pańskie. Z powodu ubytku kart (stron⁵) w dwóch miejscach tej części gradułu (113-138, 139-140) niemożliwy jest ich kompletny wykaz. Brak m.in. dwóch ostatnich niedziel *post Pentecosten*.

Szczególną uwagę zwraca zróżnicowana kompletność śpiewów poszczególnych formularzy. Tylko osiem spośród wszystkich formularzy *proprium de tempore* zawiera pełny lub prawie pełny zestaw śpiewów: I-II niedziela Adwentu, Środa Popielcowa, I-III niedziela Wielkiego Postu, Niedziela Meki Pańskiej i Niedziela Palmowa. Repertuar pozostałych formularzy potraktowany został wybiórczo. Dla przykładu wszystkie niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego zawierają tylko introit z psalmem i werset allelujatyczny.

Równie zdekompletowana jest część *proprium de sanctis*. Obejmuje łącznie 32 formularze z pojedynczymi śpiewami: 17 spośród nich notuje introit z psalmem, 7 – śpiew *tractus* i 28 – wersety allelujatyczne. W kalendarzu księgi dominują święci czczeni w Kościele Powszechnym. Oprócz nich znajdują się dwie osoby szczególnie znaczące w historii zakonu karmelitańskiego: prorok Eliasz, patron zakonu i św. Albert Jerozolimski, prawodawca zakonu.

Wyjaśnienie wyboru akurat tych, a nie innych śpiewów w obydwu częściach gradułu nastęrcza trudności. Otwarte pozostaje pytanie, czy jest to wyłącznie kwestia przypadku, czy było to zamierzone działanie skryptora. Nie ulega wątpliwości, że tak wyraźna selekcyjność śpiewów poszczególnych formularzy dni liturgicznych świadczy przede wszystkim o *stricte* użytkowym przeznaczeniu kodeksu dla konkretnego wykonawcy. Na podstawie zawartości nietrudno wnioskować, że graduł ten jest tylko wyciągiem pewnych śpiewów dla kantora z innego (pełnego) kodeksu. Siłą rzeczy nie wystarczały one do sprawowania całej liturgii, co oznacza, że musiała istnieć inna, kompletna księga śpiewów mszalnych w konwencie, z której wykonywano pozostały repertuar *proprium* i *ordinarium*. W związku z tym, że archiwum oborskie nie przechowuje obecnie żadnego innego egzemplarza gradułu, prawzoru trzeba by szukać zatem w innym ośrodku karmelitańskim.

2.1. INTROITY

Graduał z Obór zawiera ogółem 77 introitów, co stawia go w rzędzie rękopisów pod tym względem bardzo przeciętnych. Dla IV niedzieli Adwentu podano, w przeciwieństwie do gradułu rzymskiego, introit *Memento nostri Domine*. Z badań Jerzego Pikulika wiadomo, że polskie graduły

⁵ W całym graduale zastosowano ciągłą numerację stron.

średniowieczne znały na tę niedzielę dwa formularze, różniące się tylko introitem. Księgi diecezjalne, benedyktyńskie, cysterskie, dominikańskie, kanoników regularnych i norbertanów stosowały śpiew *Memento nostri, Domine*, natomiast augustianie, franciszkanie i klaryski – *Rorate caeli desuper*⁶. Poza tym w kodeksie karmelitańskim zamieszczono inny introit w stosunku do księgi rzymskiej na IV niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego, na św. Szczepana, na Nawrócenie św. Pawła oraz na Zwiastowanie NMP. Karmelitański introit IV niedzieli *post Pesteconten, Omnes gentes plaudite*, jest obcy średniowiecznym graduałom diecezjalnym i zakonnym, które zgodnie notują go na VII niedzielę. Z kolei na IV niedzielę podają introit *Dominus illuminatio mea*⁷ zgodny z graduałem rzymskim. Gdy chodzi o introit na święto św. Eliasza (*Requievit spiritus Eliae*), jego tekst został zaczerpnięty specjalnie na ten dzień ze Starego Testamentu (2 Krl 2, 15). Sześć formularzy stosuje także inny werset psalmowy w stosunku do księgi rzymskiej. Wszystkie zauważone różnice świadczą w gruncie rzeczy o odmiennej tradycji bądź wpływach innej tradycji w stosunku do wzorca rzymskiego.

2.2. GRADUAŁY

Graduał stanowi najstarszą formę zastosowania psalmu w liturgii mszalnej niezwiązaną z żadną inną czynnością, jak ma to miejsce np. w przypadku introitu, ofertorium czy communio⁸. Na dziewięć aktualnie znajdujących się graduałów w księdze karmelitańskiej tylko jeden z nich (*De necessitatibus meis eripe me*, Dominica II in Quadragesima) jest inny w stosunku do kodeksu rzymskiego (*Tribulationes cordis mei*). Gdy chodzi o melodie, należy stwierdzić, iż żadna z nich w księdze karmelitańskiej nie jest tożsama z rzymską. Jedyny wyjątek stanowi incipit zapisu melodii graduału na Wielki Czwartek (*Christus factus*), który w obydwu kodeksach jest prawie identyczny (karmelitański: *f-g-f-f-g-f-f*; rzymski: *f-f-g-f-f-g-f-f*).

⁶ J. PIKULIK, *Polskie graduały średniowieczne*, s. 38-39. Na podstawie badań J. Pikulika trudno do końca zgodzić się ze stwierdzeniem J. Norela, że introit *Rorate caeli desuper* charakterystyczny był dla tradycji franciszkańskiej, a inne tradycje diecezjalne i zakonne stosowały *Memento nostri Domine* (J. NOREL, *Graduał franciszkański*, s. 127).

⁷ J. PIKULIK, *Polskie graduały średniowieczne*, s. 145, 148.

⁸ Tadeusz MACIEJEWSKI, *Graduał z Chelмна*, w: *Musica Medii Aevi*, t. 4, red. Jerzy Morawski, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1973, s. 213.

2.3. WERSETY ALLELUJATYCZNE

Odchylenia te występują w zasadniczej mierze w repertuarze wersetów allelujacyjnych⁹. Łącznie 22 (14 *de tempore* i 8 *de sanctis*) spośród 61 wszystkich wersetów zostały użyte w innym kontekście, niż ma to miejsce w *Graduale romanum*. Jakkolwiek nie jest ono kluczowe w ostatecznym wyjaśnieniu tego zagadnienia, to jednak rzuca pewne światło na wyjaśnienie tej kwestii. Ostateczna odpowiedź na pytanie, dlaczego jedne układy śpiewów allelujacyjnych są wierne tradycji, a inne nie, wymaga podjęcia dalszych studiów. Niemniej jednak można przypuszczać, że tego rodzaju labilność traktowania repertuaru liturgicznego w stosunku do obowiązującej tradycji skłania do przyjęcia hipotezy o sporządzeniu księgi na potrzeby lokalnego konwentu¹⁰. Istotne wydaje się tu stanowisko Jerzego Pikulika, który uważa, że o ile części składowe formularzy mszalnych *de tempore* stanowiły prawdopodobnie już od VII wieku ustalony kanon, o tyle wersetów allelujacyjnych pojawiły się w formularzach mszalnych od X do XI wieku¹¹. W najstarszych rękopisach (VIII-IX wiek) zamieszczone były na końcu ksiąg, co powodowało dużą rozbieżność i dowolność w ich doborze pozostawioną kantorom, szczególnie w okresie wielkanocnym i na niedziele po Zesłaniu Ducha Świętego¹².

2.4. OFERTORIA

Repertuar śpiewów ofertoryjnych liczy osiem kompozycji. Wszystkie, z tym samym przeznaczeniem liturgicznym, przyjął graduał rzymski. Żaden z nich nie zawiera wersetu psalmowego, co świadczy o ich „nowoczesnej” postaci. Przyczyny dodawania wersetów do tego śpiewu w przeszłości związane były bowiem z trwającym obrzędem przynoszenia darów do ołtarza, który kończył się daniem scholii znaku ręką przez celebransa w celu zakończenia śpiewu. Proces zanikania wersetów w ofertoriach kształtował się na przestrzeni X-XII wieku¹³. Zapis w księdze oborskiej wyłącznie antyfon na obrzęd ofiarowania świadczy zatem o zniknięciu procesji z darami.

⁹ Autor podjął tę kwestię w odrębnym opracowaniu: *Wersety allelujacyjne w graduale karmelitańskim (b.s.) z Obór*, „Warszawskie Studia Pastoralne” (w druku).

¹⁰ Tamże.

¹¹ Cyt. za: J. NOREL, *Graduał franciszkański*, s. 129.

¹² Tamże, s. 129-130.

¹³ J. MACIEJEWSKI, *Graduał z Chelмна*, s. 226-227; Bogusław NADOLSKI, *Leksykon liturgii*, Poznań: Pallottinum 2006, s. 1077.

2.5. COMMUNIONES

Rękopis oborski zawiera osiem *communiones*. Nieznaczne rozbieżności w stosunku do edycji rzymskiej zachodzą jedynie w przypadku tekstu Niedzieli Pasyjnej i wyrażają się dodaniem dwóch pojedynczych słów (*est, meum*): *Hoc est corpus meum*.... Fakt ten świadczy o tym, że kopista (redaktor) zacytował w ten sposób oryginalny fragment Wulgaty (1 Kor 11, 24). Także przebadane przez Jerzego Pikulika średniowieczne graduały, diecezjalne i zakonne, nie notują tych dwóch wyrażen¹⁴. Biorąc pod uwagę tego rodzaju niuanse, należy stwierdzić, że na tle innych tego typu ksiąg manuskrypt karmelitański nosi zdecydowanie cechy indywidualne.

2.6. PROSARIUM

Graduał karmelitański nie ma osobnego sekwencjarza na końcu rękopisu. Wszystkie z trzech znajdujących się w księdze sekwencji umieszczono pojedynczo w ramach właściwych formularzy: *Victime paschali laudes* na Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego, *Veni Sancte Spiritus* na Zesłanie Ducha Świętego i *Lauda Sion Salvatorem* na Boże Ciało. Uwagę zwraca niekompletna ich zawartość tekstowa w stosunku do oryginału. W księdze brak połowy tekstów każdej z sekwencji (co drugiej zwrotki). Oznacza to, że były one wykonywane w sposób dialogowany. Drugi kantor (schola) posługiwał się w związku z tym odrębną księgą, gdzie znajdowały się brakujące strofy. Fakt ten potwierdza typowo użytkowy charakter rękopisu z przeznaczeniem dla konkretnego wykonawcy.

Poniżej podajemy zawartość tekstową sekwencji z graduału oborskiego:

Victime paschali laudes

Victimae paschali laudes

Agnus redemit oves Christus innocens Patri reconciliavit peccatores.

Dic nobis Maria quid vidisti in via? Sepulcrum Christi viventis et gloriam vidi resurgentis.

Scimus Christum surrexisse a mortuis vere tu nobis victor Rex miserere.

Veni Sancte Spiritus

Veni Sancte Spiritus,

Veni pater pauperum,

Veni dator munerum,

Veni lumen cordium.

¹⁴ J. PIKULIK, *Polskie graduały średniowieczne*, s. 85.

In labore requies,
 In aestu temperies,
 In fletu solatium.
     Sine tuo numine,
     Nihil est in homine,
     Nihil est innoxium.
 Flecte quod est rigidum,
 Fove quod est frigidum,
 Rege quod est devium.
     Da virtutis meritum,
     Da salutis exium,
     Da perenne gaudium.

Lauda Sion Salvatorem

Lauda Sion Salvatorem,
 [...]
 Quantum potes, tantum aude,
 Quia maior omni laude,
 Nec laudare sufficis.
 [...]
 Quem in sacrae mensa coenae
 Turbae fratrum duodenae
 Datum non ambigitur.
 [...]
 Dies enim solemnis agitur
 In qua mensae prima recolitur
 Huius institutio.
 [...]
 Vetustatem novitas,
 Umbram fugat veritas,
 Noctem lux eliminat.
 [...]
 Docti sacris institutis
 Panem, vinum in salutis
 Consecramus hostiam.
 [...]
 Quod non capis, quod non vides,
 Animosa firmat fides
 Praeter rerum ordinem.
 [...]
 Caro cibus, sanguis potus,
 Manet tamen Christus totus
 Sub utraque specie.
 [...]

Sumit unus, sumunt mille,
Quantum isti, tantum ille,
Nec sumptus consumitur.

[...]

Mors est malis, vita bonis,
Vide paris sumptionis
Quam sit dispar exitus.

Ecce panis Angelorum,
Factus cibus viatorum,
Vere panis filiorum,
Non mittendus canibus
In figuris praesignatur,
Cum Isaac immolatur,
Agnus Paschae deputatur,
Datur manna patribus.

Bone pastor, panis vere,
Jesu, nostri miserere,
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viventium.
Tu qui cuncta scis et vales,
Qui nos pascis hic mortales,
Tuos ibi commensales,
Cohaeredes et sodales
Fac sanctorum civium. Amen.

W badanym rękopisie karmelitańskim brak jakichkolwiek schematów pozaliturgicznych oraz sekwencji dodatkowych. Natrafiamy w nim jedynie na dwa śpiewy brewiarzowe Wielkiej Soboty (*Alleluia* i ant. do *Magnificat: Vespere autem sabbathi*). Przeplatanie śpiewów mszalnych z brewiarzowymi w jednym manuskrypcie było znaną i długo utrzymywaną praktyką. Często dyktowały ją względy praktyczne, by nie zmieniać podczas sprawowania liturgii ksiąg w chórze zakonnym¹⁵. Podane w kodeksie dwa śpiewy brewiarzowe na Wielką Sobotę związane są ściśle z liturgią potrydencką. Celebrowaną bowiem wówczas przed południem mszę Wielkiej Soboty kończono śpiewem *Magnificat*. Nieszpory kończyły dawną Wigilię Paschalną¹⁶.

¹⁵ Potwierdzają to m.in. manuskrypty z Mediolanu, Benewentu, ze Świdnicy (ms. 181 i ms. 182), cysterskie. Do tego zwyczaju nawiązał także *Liber Usualis*, zamieszczając ważniejsze uroczystości *Officium divinum*. Zob. J. PIKULIK, *Polskie gradualy średniowieczne*, s. 12.

¹⁶ Zob. *Missale Romanum ex decreto Concilii Tridentini Concilii Tridentini Restitutum S. Pii V Pontificis Maximi iussu editum aliorum pontificum cura recognitum a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum*, Iuxta typicam Vaticanam MMIV, s. 267-268.

Przeprowadzone studium nad zawartością gradułu karmelitańskiego ma charakter przyczynkarski. Ze wskazanych wyżej powodów nie może ono posłużyć, rzecz jasna, do wyprowadzenia szerokich i definitywnych konkluzji. Byłoby to możliwe, gdybyśmy mieli do czynienia z kompletnym kodeksem zawierającym repertuar śpiewów na cały rok liturgiczny. W świetle analizy porównawczej repertuaru księgi karmelitańskiej z gradułem rzymskim stwierdzono, że na 278 wszystkich śpiewów w kodeksie oborskim (łącznie z psalmami i wersetami) 235 jest wspólnych z gradułem rzymskim. Zauważono, że jedne układy śpiewów są wierne tradycji, inne nie lub tylko w części. Wydaje się, że tego rodzaju labilność traktowania repertuaru liturgicznego w stosunku do tradycji rzymskiej skłania do przyjęcia hipotezy o sporządzeniu księgi na potrzeby lokalnego konwentu. Znaczenie gradułu karmelitańskiego polega przede wszystkim na tym, że służył on praktyce liturgicznej. Z tego też względu stanowi ważny dokument historyczny dla dalszych badań polskiej monodii liturgicznej.

BIBLIOGRAFIA

- Antiphonale missarum. Sextuplex, ed. René-Jean Hesbert, Bruxelles: Vromant et Cie 1935.
- MACIEJEWSKI Tadeusz, Graduał karmelitański z 1644 roku o. Stanisława ze Stolca, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1976, s. 53-54.
- MACIEJEWSKI Tadeusz: Graduał z Chełmna, w: *Musica Medii Aevi*, t. 4, red. Jerzy Morawski, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1973, s. 164-248.
- Missale Romanum ex decreto Concilii Tridentini Concilii Tridentini Restitutum S. Pii V Pontificis Maximi iussu editum aliorum pontificum cura recognitum a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum, Iuxta typicam Vaticanam MMIV.
- NADOLSKI Bogusław: *Leksykon liturgii*, Poznań: Pallottinum 2006.
- NOREL Jerzy: *Graduał franciszkański z Płocka. Studium źródłoznawcze*, Kraków: Ośrodek Studiów Franciszkańskich 2007.
- PIKULIK Jerzy: *Polskie graduały średniowieczne*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2001.
- WIŚNIEWSKI Piotr: *Muzykalia z klasztoru oo. karmelitów w Oborach (Źródła do badań łacińskiej monodii liturgicznej)* (w druku).
- WIŚNIEWSKI Piotr: *Wersety allelujacyjne w graduale karmelitańskim (b.s.) z Obór, „Warszawskie Studia Pastoralne”* (w druku).

REPERTUAR LITURGICZNO-MUZYCZNY
W RĘKOPIŚMIENNYM GRADUALE KARMEŁITAŃSKIM (B.S.) Z OBÓR

Streszczenie

Artykuł przedstawia zawartość rękopiśmiennego gradułu karmelitańskiego z Obór. W wyniku analizy porównawczej repertuaru księgi karmelitańskiej z graduałem rzymskim stwierdzono, że karmelitańska liturgia mszalna wykazuje pewne odrębności w doborze poszczególnych kompozycji w stosunku do wzorca rzymskiego. Szczególną uwagę zwraca zróżnicowana kompletność śpiewów poszczególnych formularzy. Tylko 8 spośród wszystkich formularzy *proprium de tempore* zawiera pełny lub prawie pełny zestaw śpiewów. Pozostałe potraktowane zostały wybiórczo. Nie ulega wątpliwości, że tak wyraźna selekcyjność śpiewów poszczególnych formularzy dni liturgicznych świadczy przede wszystkim o stricte użytkowym przeznaczeniu kodeksu dla konkretnego wykonawcy. Na podstawie zawartości nietrudno wywnioskować, że graduał ten jest tylko wyciągiem pewnych śpiewów dla kantora z innego (pełnego) kodeksu. W świetle analizy porównawczej repertuaru księgi karmelitańskiej z graduałem rzymskim stwierdzono, że na 278 wszystkich śpiewów w kodeksie oborskim (łącznie z psalmami i wersetami) 235 jest wspólnych z graduałem rzymskim. Zauważono, że jedne układy śpiewów są wierne tradycji, inne nie lub wierne tylko w części. Wydaje się, że tego rodzaju labilność traktowania repertuaru liturgicznego w stosunku do tradycji rzymskiej skłania do przyjęcia hipotezy o sporządzeniu księgi na potrzeby lokalnego konwentu.

Słowa kluczowe: graduał karmelitański; graduał rzymski; liturgia mszalna; repertuar liturgiczno-muzyczny.